

روانشناسی اجتماعی و بسیج ملی

قدیر نظامی پور^۱، محمود معین‌الدینی^۲

دریافت مقاله: ۹۶/۴/۲۷

پذیرش مقاله: ۹۶/۶/۲۸

چکیده

تداوم حیات جوامع انسانی درگرو مجموعه‌ای از نیازهای مادی و معنوی است که تأمین آن‌ها نیازمند توانایی سازمان‌دهی، کنترل و بهره‌برداری از منابع محدود مادی و ذخایر پیچیده معنوی به‌ویژه در شرایط بحرانی بوده و این مهم متأثر از عواملی همچون شخصیت فردی و اجتماعی و ساختار نظام سیاسی و ماهیت نقش و تعامل افراد بوده و از جامعه‌ای به جامعه دیگر متفاوت است. مشخص نبودن نقش مؤلفه‌های روانشناسی اجتماعی در بسیج ملی مسئله این تحقیق بوده و هدف آن بررسی نقش این مؤلفه‌ها بر بسیج ملی است. سؤالات تحقیق "چستی مؤلفه‌های روانشناسی اجتماعی مؤثر بر بسیج ملی؟ میزان رابطه آن‌ها با این امر؟ و چستی و چرایی وجوه تمایز قابلیت بسیج ملی در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران با سایر نظام‌های سیاسی؟" بوده است. دو فرضیه تحقیق عبارت‌اند از: بین مؤلفه‌های روانشناسی اجتماعی نظام‌های سیاسی و قابلیت بسیج ملی آن‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ و: نظام سیاسی ولایی مبتنی بر جهان‌بینی الهی در مقایسه با نظام سیاسی برگرفته از جهان‌بینی غیر الهی از توان بالقوه بیشتری در شکل‌دهی فرایند بسیج ملی برخوردار است. این تحقیق از نوع کاربردی و توسعه‌ای بوده و به روش آمیخته تبیینی تعقیبی متوالی انجام شده است. برای آزمون فرضیه اول از آزمون خی دو و فرضیه دوم تفسیر استفاده شده است. نتایج تحقیق بیانگر وجود رابطه معنا دار بین مؤلفه‌های روانشناسی اجتماعی نظام‌های سیاسی و قابلیت بسیج ملی آن‌ها بوده که نظام سیاسی ولایی مبتنی بر جهان‌بینی الهی از توان بالقوه بیشتری در شکل‌دهی بسیج ملی برخوردار است.

واژگان کلیدی: روانشناسی اجتماعی، بسیج ملی، جهان‌بینی الهی

۱. استادیار مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲. دانش‌آموخته دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) Moein1964@yahoo.com

مقدمه

جوامع انسانی دارای مجموعه‌ای از نیازهای مادی و معنوی هستند که تأمین آن‌ها نیازمند توانایی سازمان‌دهی، بهره‌برداری از منابع محدود مادی و ذخایر پیچیده معنوی است. تحقق این امر درگرو قابلیت‌های نهفته شده در ساختار نظام اجتماعی-سیاسی و چگونگی تحت کنترل درآوردن و هدایت این منابع در بستر زمان، به‌ویژه در شرایط بحرانی و اضطرار بوده و متأثر از مؤلفه‌های روان‌شناختی اجتماعی می‌باشد. بسیج ملی تبیین‌کننده این قابلیت‌ها است؛ و نیازمند در اختیار گرفتن منابع و امکانات گروه‌های فردی و اجتماعی و وابسته به شرایط روانی آن‌هاست. روانشناسان اجتماعی معتقدند که رفتار انسانی تحت تأثیر دو عامل ویژگی‌های فردی و وضعیت اجتماعی شکل می‌گیرد (Rajiv Jhangiani and Hammond Tarry, 2014:16). لذا نظرات روانشناسی اجتماعی از طریق بررسی شرایط روانی افراد و تبیین گرایش‌ها و رفتارهای جمعی ماهیت، چرایی و چگونگی پدیده‌های اجتماعی من جمله بسیج ملی را تبیین می‌کند. به اعتقاد بشیریه (۱۳۷۴) در شکل‌گیری بسیج ملی شرایط سه‌گانه سیاسی؛ اقتصادی و اجتماعی، مدنظر مکاتب مختلف و زمینه‌ساز آن می‌باشد. به‌عنوان مثال در حوزه سیاسی؛ شرایط "سرکوب" یا "آزادی سیاسی" مورد پرسش می‌باشد. رئالیست‌های سیاسی شرایط "کاهش سرکوب دولتی" را زمینه‌ساز بسیج می‌دانند. در حوزه اقتصادی شرایط "رفاه اقتصادی" یا "فقر و تنگدستی" مورد سؤال می‌باشد، و تئوری‌های فردگرایانه و روان‌شناسانه از این زاویه به مسئله بسیج می‌نگرند، برخی افزایش و برخی دیگر کاهش "رفاه اقتصادی" را شرط وقوع بسیج سیاسی در نظر می‌گیرند. در حوزه اجتماعی نیز شرایط وجود جامعه مدنی یا جامعه توده‌ای موضوعات موردبررسی در شکل‌گیری بسیج می‌باشند (بشیریه، ۱۳۷۴: ۷۳-۶۸).

تعمق در نظرات مکاتب مذکور حاکی از عدم جامعیت آن‌ها در تبیین شرایط بسیج ملی می‌باشد. لذا نظریه‌ای جامع برگرفته از مکتبی همه‌نگر لازم است تا بتواند تمامی شروط لازم و کافی شکل‌گیری روابط اجتماعی منسجم؛ پایدار و پویای بسیج ملی را پوشش دهد. با عنایت به موارد فوق قاعده‌پذیری بسیج ملی به میزان زیادی بستگی به ساختار نظام سیاسی و بافت اجتماعی جوامع دارد. این پدیده از آنجاکه با درک، شناخت و انگیزش افراد در جهت رفتارهای جمعی و کنش‌های متقابل مواجه بوده و با تأثیر و متأثر فرد و جامعه سروکار دارد در حوزه روانشناسی اجتماعی قابل بررسی است. شناخت ابعاد و مؤلفه‌های روان‌شناختی اجتماعی مؤثر بر بسیج ملی،

به درک و تبیین چگونگی شکل‌گیری آن در جوامع گوناگون با توجه به تفاوت‌های بنیادین آن‌ها یاری می‌رساند و فقدان شناخت دقیق ارتباط این ابعاد و ارتباط آن‌ها با بسیج ملی و عدم بکارگیری آن‌ها، زمینه‌ساز نابودی تدریجی و یا دفعی جوامع در شرایط بحرانی خواهد بود، این امر دغدغه اصلی انجام این تحقیق می‌باشد. لذا مسئله اصلی این تحقیق مشخص نمودن نقش مؤلفه‌های روانشناسی اجتماعی در بسیج ملی است. مبتنی بر مسئله فوق هدف اصلی تحقیق تعیین نقش روانشناسی اجتماعی در بسیج ملی است و سؤالات تحقیق عبارت‌اند از "چستی مؤلفه‌های روانشناسی اجتماعی مؤثر بر بسیج ملی؟ میزان رابطه آن‌ها با قابلیت بسیج ملی؟ و چستی وجوه تمایز نظام ولایی ج.ا.ا. با سایر نظام‌های سیاسی در قابلیت بسیج ملی متأثر از مؤلفه‌های روانشناسی اجتماعی؟"

مبانی نظری

پیشینه تحقیق. برابر بررسی‌های به‌عمل‌آمده تحقیقات متعددی به‌طور جداگانه در شاخه‌های حوزه روانشناسی اجتماعی و همچنین بسیج صورت گرفته است؛ اما تحقیقی که تأثیر و تأثر روانشناسی اجتماعی و بسیج ملی را مورد تحقیق قرار داده باشد یافت نشد. تعدادی از پیشینه‌های مرتبط عبارت‌اند از:

رساله دکتری تحت عنوان ارزشیابی نقش و میزان مشارکت بسیج دانشجوی و طلبه در مقابله با تهدیدات نرم علیه انقلاب اسلامی و تدوین راهبرد ارتقاء آن در کشور توسط رمضانعلی شعبانی دانشگاه عالی دفاع ملی که سؤالات تحقیق شامل چگونگی ایفای نقش؟ چستی قابلیت‌ها و توانمندی‌ها و نقش طلبه و دانشجوی؟ و راهکار ارتقای نقش آفرینی طلبه و دانشجوی در مقابله با تهدیدات نرم؟ در مقابله با تهدیدات نرم؟ فرصت‌ها، تهدیدات، قوت‌ها و ضعف‌های فرارو؟ میباشد.

نتایج حاصله شامل: اطلاع‌رسانی، آگاهی بخشی، و شفاف‌سازی فضای جامعه نسبت به اهداف، ابزار و اقدامات دشمن و جریانهای منحرف؛ تشکیل گروه و هسته‌های تخصصی در حوزه‌های مختلف کاری کشور، گسترش اقدامات تربیتی و تہذیبی در سطح جامعه و سالم‌سازی فضا، ایجاد فضای مطالبه عمومی از مسئولان، راه‌اندازی جلسات هم‌اندیشی، دفاع از بسیج و مقابله با اقدامات تخریبی و تضعیف‌کننده بسیجیان از راهبردها هستند. تدوین راهبرد بسیج در حوزه شبکه‌های اجتماعی مجازی که توسط احمد قاسمی رساله دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی ۱۳۹۴

انجام شده است که سؤالات تحقیق ناظر بر چیستی موقعیت راهبردی فعلی؟ و آتی بسیج؟ در حوزه شبکه اجتماعی و راهبردهای غلبه بر چالش‌های حوزه مذکور؟ بوده و نتایج تحقیق مؤید موقعیت کنونی راهبردی فعلی و آتی بسیج در حوزه شبکه اجتماعی به ترتیب وضعیت تدافعی خفیف و تهاجمی خفیف است، گسترش گفتمان مقاومت و گفتمان استحکام قدرت درونی نظام و ایجاد گفتمان انقلاب اسلامی در جهان و توانمندسازی انواع راهبرد غلبه بر چالش‌ها است. در مقاله ای تحت عنوان بررسی تأثیر فرهنگ بسیجی بر امنیت ملی کشور توسط سید حسن فیروز آبادی (۱۳۸۹) کدامی عوامل و عناصر اصلی فرهنگ بسیجی و امنیت ملی؟ چگونگی ارتباط بین آنها؟ چیستی الگوی مطلوب؟ سؤالات تحقیق را تشکیل داده و نتایج آن عبارتند از الگوسازی رفتاری، ساختاری، قوانین و مقررات، روش‌ها و فرایندها بر اساس فرهنگ بسیجی، ضامن فراگیر کردن شاخص‌ها، ویژگی‌ها، صفات و معیارهای فرهنگ بسیجی، در هر بخش است، تا این که امکان ظنین انداز شدن تفکر بسیجی برای پیشرفت مادی و معنوی همه جانبه فراهم گردد.

و مقاله ای دیگر توسط مجید صفاری نیا (۱۳۸۹) تحت عنوان «بررسی خصوصیات روانسنجی مقیاس واکنش روانی در جمعیت ایرانی» با هدف بررسی خصوصیات روانسنجی مقیاس واکنش روانی هانگ و فادا ۱۹۹۶ در جمعیت ایرانی انجام شده است که نتایج آن مؤید قابل استفاده بودن مقیاس واکنش روانی مذکور یعنی واکنش در برابر تسلیم، نصیحت و توصیه، مقاومت در برابر نفوذ دیگران، واکنش در برابر با توجه به ارائه هنجارهای ایرانی در فرهنگ و جامعه ما می‌باشد.

مفهوم شناسی

الف - روانشناسی اجتماعی:

با توجه به سیر تحول روانشناسی اجتماعی تعاریف متعددی از آن ارائه شده است. مانند مطالعه علمی چگونگی درک تفکر، احساس و رفتار در قبال افراد دیگر جامعه و چگونگی شکل‌گیری ویژگی‌های مذکور متأثر از رفتار دیگران (Charles Stanger, 2012: 10) مطالعه رفتار افراد در موقعیت گروهی جمعی از مؤلفان اقتباس از کلاین برگ، (۱۹۵۴) مطالعه علمی تأثیر فرایندهای شناختی و اجتماعی بر شیوه دریافت، تأثیرگذاری و ارتباط افراد با یکدیگر (همان اقتباس از اسمیت^۱، مکی^۲، ۱۹۹۵) روانشناسی اجتماعی بیان‌کننده تعامل افراد با دیگران و محیط اجتماعی

1 Smith, E.R.

2 Macki, D.M.

بوده و مبتنی بر انگیزش ناشی از شناخت است (روی. اف. بامیستر^۱) هدف از روانشناسی اجتماعی یافتن ماهیت و علل افکار و رفتار افراد در موقعیت‌های اجتماعی می‌باشد (Baron, R.A Byrne, D, 1997) موضوع مطالعه روانشناسی اجتماعی تعیین عوامل هدایت‌کننده بروز رفتارهای فردی در قبال تأثیر و تعامل جمعی است. ویژگی‌های فردی و "وضعیت اجتماعی" و چگونگی تطابق آن‌ها نقش اساسی داشته و وضعیت اجتماعی نقش آفرینی بیشتری دارد (Charles Stanger, 2012: 6)

در روانشناسی اجتماعی مسائل فکری و احساسی، به همراه تعاملات رفتاری و اجتماعی و "کنش‌های متقابل گروهی" مانند اجتماعی شدن، رهبری و روابط میان افراد نیز بررسی می‌گردند (لئوناردو برکوویتز، ۱۳۷۲). شناخت اجتماعی به معنی چگونگی درک و تفسیر وقایع و رویدادهای اجتماعی تأثیرات اجتماعی (تطابق، تقبل و اطاعت)، انگیزش اجتماعی، اقناع و تغییر گرایش نیز از موضوعات اساسی مطرح در روانشناسی اجتماعی هستند (لئوناردو برکوویتز، ۱۳۷۲: ۱۵۹) صدیق سروستانی (۱۳۷۳) روابط اجتماعی را با توجه به ابتناء بر فطرت و یا طبیعت انسان به دو گونه تقسیم‌بندی نموده است. آن دسته از روابط اجتماعی مانند عاطفه، محبت، علاقه و آرامش روحی ناشی از آن هستند در کنار روابط همبستگی ناشی از نیاز متقابل به روابط "پیوسته" نامیده شده‌اند؛ این کنش‌ها "وفاق آفرین" و مبتنی بر محبت و نیاز متقابل‌اند. در مقابل روابط "گسسته" قرار دارد که همان روابط خصمانه بوده و هرچند ریشه در طبیعت انسان دارد لیکن از اصالت فردی- انسانی برخوردار نیست. (صدیق سروستانی؛ ۱۳۷۳: ۱۳۳)

ب- بسیج ملی:

قبل از پرداختن به مفهوم بسیج ملی ابتدا مفهوم واژه بسیج در آیات قرآن کریم بررسی می‌شود. بسیج در فرهنگ اسلامی، ماهیتی آرمانی و عمیقاً اعتقادی دارد. واژه «بعثت» به معنای برانگیختگی و خیزش، همچنین واژه‌های «قیام»، «جهاد»، «تحریر» و امثال آن همین مفهوم را تأیید می‌کنند (عطار زاده؛ ۱۳۸۶: ۴۴۹). خداوند متعال می‌فرماید: *إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذِنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذْنُ لِمَنْ شِئْتَ*

مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ "مردان باایمان و مؤمنان راستین کسانی‌ند که از حیث اعتقاد به خدا و پیامبر ایمان آورده باشند و از حیث عمل، هرگاه مطلب مهم اجتماعی و حکم جامع امت اسلامی فرا رسید، هرگز صحنه را ترک ننموده و حتی اگر معذور هم باشند، بدون تحصیل اذن رهبر مسلمین، از صحنه اجتماع خارج نمی‌شوند" (سوره نور، آیه ۶۲)

در قرآن کریم "بذل وسع و توان" مسلمانان در راه خدا مورد تأکید قرار گرفته است، خداوند متعال در آیه ۷۸ سوره مبارکه حج می‌فرماید «وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۗ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ» و "در راه خدا چنان‌که حق جهاد در راه اوست جهاد کنید اوست که شما را برگزیده و در دین برای شما سختی قرار نداده است". و یا این‌که در آیه ۶۹ سوره مبارکه عنکبوت می‌فرماید: "وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ" و کسانی که در راه ما کوشیده‌اند، به یقین راه‌های خود را به آنان می‌نماییم و در حقیقت خدا با نیکوکاران است. جهاد در دو آیه فوق به معنای بذل وسع و توانایی در راه خداوند متعال است؛ و بالطبع مراد از آن انجام تکالیف شخصی و اجتماعی است، (هاشمیان فرد؛ ۱۳۸۸:۱۴).

در شناخت مفهوم "بسیج ملی" تعاریف متعددی ارائه شده است مانند تجمیع و سازمان‌دهی منابع ملی به منظور پشتیبانی از اهداف ملی در زمان جنگ یا سایر شرایط اضطرار (Dictionary of military and associated terms, 2005: 283)؛ قابلیت کنترل سریع بر منابع و ظرفیت‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی و دفاعی یک ملت برای دستیابی به اهداف ملی، مقابله با بحران‌های فراگیر و یا انجام برنامه‌های پیشرفت و توسعه ملی (نظامی پور، ۱۳۸۹). عمل آماده نمودن و بالا بردن سطح منابع ملی (نیروی انسانی، اقتصادی، سیاسی) برای مقابله با هرگونه بحران (نورایی، ۱۳۷۴: ۲۰) فرایند آماده‌سازی منابع، و امکانات ملی شامل نیروی انسانی، مواد و منابع خدماتی برای افزایش قابلیت‌های موجود به منظور پشتیبانی از اهداف و سیاست‌های ملی (چگینی، ۱۳۷۲: ۲۵۲)

اصول و ارکان بسیج ملی. طرح‌ریزی و اجرای بسیج ملی، نیازمند مدنظر قرار دادن اصول و ارکان آن است. از نظر نورائی (۱۳۷۴) دو اصل مهم در بسیج ملی عبارت‌اند از "سرعت" و "همگانی بودن"، سرعت در مورد احضار، تجمع، تجهیز و سازمان‌دهی و همگانی بودن یعنی در

برگرفتن تمامی نیروها و ظرفیت‌ها (نورائی، ۱۳۷۴: ۴۰). ایدئولوژی، رهبری، جمعیت و سازمان‌دهی چهار رکن اصلی بسیج ملی می‌باشند. (نظامی پور، ۱۳۸۹).

ایدئولوژی: از جمله ارکان بسیج ملی ایدئولوژی است. به‌زعم محمدی (۱۳۷۳) ایدئولوژی الفتی بین اعضاء جامعه پدید می‌آورد که در سایه هیچ عامل دیگری محقق نمی‌گردد در اسلام و سایر ادیان آسمانی "همبستگی" نشئت‌گرفته از عامل ایدئولوژی واجد اهمیت بسیاری می‌باشد (محمدی، ۱۳۷۳: ۳۰۵). خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید «بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۖ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» و خدا بین قلب‌هایشان پیوندی معنوی برقرار ساخت و اگر تمام آنچه را که در زمین است انفاق می‌کردی، نمی‌توانستی قلب‌هایشان را به هم پیونددهی، ولی خدا آنان را پیوند داد و متحد ساخت، راستی که او شکست‌ناپذیر است" (سوره انفال آیه ۶۳).

"وحدت معنوی" از عناصر بنیادین بسیج می‌باشد. بر اساس بینش اسلامی، "وحدت معنوی" تنها می‌تواند در سایه‌ی ایدئولوژی صحیح، یعنی جهان‌بینی توحیدی تحقق یابد. هرچند کلیه اجتماعی که منکر جهان‌بینی توحیدی هستند از یک وحدت و پیوستگی ظاهری برخوردارند ولی این وحدت عمیق نیست و از لایه روین حیات اجتماعی فراتر نمی‌رود. قرآن مجید می‌فرماید «همه آنان (به‌صورت متحد و یکپارچه) با شما نمی‌جنگند مگر در آبادی‌هایی که دارای حصار و قلعه و دژ هستند، یا از پشت دیوارها، دلاوری آنان میان خودشان شدید است (ولی از رویارویی با شما می‌ترسند)، آنان را متحد و هم‌دست می‌پنداری درحالی‌که دل‌هایشان پراکنده است؛ زیرا آنان گروهی هستند که تعقل نمی‌کنند" (سوره حشر آیه ۱۴)

به‌زعم بشیریه (۱۳۷۴) ایدئولوژی بسیج ایفاگر نقش اساسی در شکل‌گیری روند و عینیت یافتن فرآیند آن می‌باشد؛ کار ویژه‌های اساسی این ایدئولوژی عبارت‌اند از: اول نكوهش وضع موجود و یافتن ریشه‌های نابسامانی و ناروائی متصور (در زمینه بسیج سیاسی)، دوم؛ ترسیم وضع مطلوب و تعیین اهداف غایی (بشیریه؛ ۱۳۷۴: ۸۲)؛ و سومین کار ویژه آن تطابق وضع موجود با وضع مطلوب و تهییج منابع انسانی در جهت نیل به اهداف مطلوب در سریع‌ترین زمان می‌باشد.

رهبری. هرگونه فعالیت اجتماعی نیازمند وجود رهبری جهت تبیین ایدئولوژی، سازمان‌دهی بسیج، هدایت و نهادینه نمودن فعالیت‌های گروه‌های مختلف انسانی و ایجاد هم‌نوایی و هم‌سازی در روند فعالیت‌ها می‌باشد. بدون وجود رهبری میزان مشارکت جمعی افراد کاهش یافته و بسیج از

اهداف خود دور می‌گردد. پژوهشگران در بسیج سیاسی رهبران را به سه دسته تقسیم‌بندی نموده‌اند. رهبران نظریه‌پرداز، رهبران بسیج‌گر یا کاریزمایی و رهبران سیاست‌گذار و مدیر. رهبر نظریه‌پرداز با کاربرد اصول جهان‌بینی خاص در مورد وضع موجود برای سلب مشروعیت از نهادهای سیاسی یک حکومت (بشیریه؛ ۱۳۷۴: ۸۸) و یا "مشروعیت‌افزایی" نهادهای سیاسی و تقویت مبانی اعتقادی افراد به نظام حکومتی، به‌منظور جلوگیری از مشروعیت‌زدایی تدریجی این نهادها و تضعیف پایه‌های حکومت عمل می‌نماید.

رهبران بسیج‌گر دارای مهارت در "تحریک" مردم به عمل سیاسی (بشیریه؛ ۱۳۷۴: ۸۸)، تحمل ریاضت اقتصادی، در اختیار گذاری منابع فردی، مشارکت جمعی می‌باشند. این رهبران (با تفاوت ماهوی) در مکاتب غربی "رهبران کاریزماتیک" و در اسلام "رهبران الهی" نامیده می‌شوند. از نظر شعبانی (۱۳۸۰) منشأ قدرت، مقبولیت و جاذبه رهبران کاریزماتیک ناشی از برجستگی‌های شخصی آن‌هاست. بعد از مرگ رهبران کاریزماتیک بنیان‌هایی که بنا نهاده است از بین خواهد رفت. در مقابل رهبر الهی از قدرت برای "دعوت مردم به خدا" بهره می‌گیرد نه "دعوت به خود". شیفتگی و دلدادگی مردم به رهبران الهی ناشی از شیفتگی آنان به اسلام است نه به فرد، در رهبری الهی برخلاف رهبری کاریزمایی مسیر جذب از رهبر به جانب خداوند متعال است لذا با رفتن رهبر نه مسیر جذب محدود می‌شود و نه آثار این جاذبه از بین می‌رود، منشأ اصلی قدرت رهبران الهی، اعتقاد دینی مردم است (شعبانی؛ ۱۳۸۰: ۳۱۲). نوع سوم رهبران، مدیر می‌باشند، که قدرت را تحکیم و انقلاب (بسیج سیاسی) را نهادینه می‌کنند (بشیریه؛ ۱۳۷۴: ۹۳).

جمعیت. منابع انسانی مهم‌ترین منبعی هستند که می‌بایست در فرایند بسیج ملی تحت کنترل درآید. که این امر وابسته به نوع نگرش و جایگاه انسان در نظام سیاسی بوده و منوط به قابلیت جذب آن به سمت اهداف می‌باشد (شعبانی ساروئی؛ ۱۳۸۰: ۴۱۳). حضرت امام خمینی (ره) مشارکت مردم را ضمانت حفظ امنیت جامعه بر شمرده و می‌فرماید: "آگاهی مردم، مشارکت، نظارت و همگامی با حکومت منتخب خودشان خود بزرگ‌ترین ضمانت حفظ امنیت در جامعه می‌باشد" (صحیفه نور، ج ۲، صص ۸-۲۵۷).

خداوند متعال خطاب به مؤمنان می‌فرماید: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنْقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ » ای کسانی که ایمان آورده‌اید شما را چه شده است که چون به شما گفته می‌شود در راه خدا بسیج شوید کندی به خرج می‌دهید" و می‌فرماید «انْفِرُوا خِفَافًا

وَتَقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ» (سبک بار و گرانبار بسیج شوید و با مال و جانتان در راه خدا جهاد نمایید اگر بدانید این برای شما بهتر است) (سوره توبه آیه ۴۱) و سرپیچی کنندگان را به عذاب انذار می دهد «إِلَّا تَنْفَرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا...» "اگر بسیج نشوید خدا شما را به عذابی دردناک عذاب می کند" (سوره توبه آیه ۳۹).

سازمان. سازمان دهی به مفهوم ایجاد هماهنگی در تعقیب منافع گروهی از طریق تأمین هویت مشترک و ایجاد همبستگی در میان اعضاء آن گروه می باشد (شعبانی؛ ۱۳۸۰: ۴۲۱). کارویژه های رکن "سازمان دهی بسیج" عبارت اند از؛ اول "برقراری ارتباط" میان توده مردم و رهبری؛ دوم "رساندن اخبار و اطلاعات" به سطوح مختلف و لایه های بسیج و سومین کارویژه "فراهم نمودن پشتیبانی و تدارک و حمایت های مالی". با توجه به ماهیت بسیج، سازمان ها را می توان به دو دسته سنتی و نوین تقسیم بندی نمود. "سازمان های سنتی" مانند مساجد سازمان هایی هستند که ریشه در تاریخ جوامع دارند و متعلق به دوره خاصی نیستند، ولی در شرایط خاصی مورد بهره برداری قرار می گیرند. آن دسته از سازمان هایی که مختص نوع خاصی از فعالیت بسیج هستند مانند شورای انقلاب و ستاد بسیج اقتصادی "سازمان های نوین" نام دارند، (شعبانی، ۱۳۸۰: ۴۲۲).

ج - نظام سیاسی و بسیج ملی:

شکل گیری مؤثر هر جامعه نیازمند وجود، اهداف، اصول و خط مشی بوده و ماهیت آن با جهان بینی حاکم بر جامعه ارتباط مستقیم دارد. جوامع را بر اساس جهان بینی می توان به دو دسته الهی و الحادی تقسیم نمود (جوادی آملی، ۱۳۸۱: ۸۴). شناخت کامل قوانین جامعه شناختی/روان شناختی بدون آشنایی با بینش های درست فلسفی و انسان شناختی امکان پذیر نیست (محمدی، ۱۳۷۳: ۵۲). بسیج ملی نیز به عنوان پدیده اجتماعی از این امر تبعیت می نماید. مهم ترین عوامل راهبردی جامعه شناختی مؤثر بر بسیج ملی عبارت اند از:

فلسفه حکومت و نظام سیاسی. فلسفه حکومت از مهم ترین عوامل جهت دهنده و ترسیم کننده نوع موضع گیری، اهداف و مقاصدی است که یک نظام سیاسی تعقیب می نماید. یکی از وجوه امتیاز نظام سیاسی اسلام از سایر نظام ها همین "اهداف" است. نقطه اوج اهداف نظام های سیاسی جدید، تأمین رفاه و نیازهای مادی همانند ایجاد امنیت، برقراری نظم اجتماعی و تنظیم روابط انسان ها با یکدیگر، تکفل اموری مثل بهداشت و خدمات عمومی است ولی در مکتب انبیاء به ویژه جهان بینی

اسلامی، نظام سیاسی در خدمت همه نیازهای انسان زمینه‌ساز استکمال وی و تعالی ارزش‌های انسانی و خدایی شدن آن‌ها معرفی شده است (حاجی صادقی؛ ۱۳۸۳: ۱۹۵). به‌طور کلی ایدئولوژی بسیج در زمینه‌های جهان‌بینی عبارت‌اند از جهان‌بینی آزادی‌خواهانه بورژوائی؛ جهان‌بینی برابری سوسیالیستی و جهان‌بینی اشرافی-فاشیستی و یا ترکیبی از این سه (بشیریه؛ ۱۳۷۴: ۸۳) و ایدئولوژی مبتنی بر جهان‌بینی توحیدی و اسلامی (جوادی آملی، ۱۳۷۹). هرکدام از این ایدئولوژی‌ها اهداف و الزامات خاص خود را دارند. بشیریه معتقد است؛ ایدئولوژی بسیج لیبرالی در شرایط "رفاه اقتصادی" و ایدئولوژی بسیج مبتنی بر "اندیشه برابری" بیشتر در شرایط "فقر اقتصادی" به‌ویژه در میان طبقات اصلی مورد بسیج موفقیت به دست می‌آورند. (بشیریه؛ ۱۳۷۴: ۱۰۳).

تعمق در ایدئولوژی‌های غیر مبتنی بر جهان‌بینی توحیدی حاکی از محوریت و نقش‌آفرینی عمده "وضعیت اقتصادی" در بسیج توده‌ها و سست بودن پایه‌های بسیج ناشی از فلسفه جهان‌بینی ماتریالیستی و "اصالت ماده" در آن‌ها می‌باشد؛ در چنین اجتماعی اطاعت مردم از دولت تنها مبتنی بر قراردادهای اجتماعی، ضرورت و عافیت‌اندیشی است، نه رضایت و پذیرش. اما ایدئولوژی بسیج مبتنی بر ارزش‌های اسلامی به زعم عطارزاده (۱۳۸۶) به دلیل ابتناء این ارزش‌ها بر فطرت تمامی انسان‌ها نوعی "خودجوشی درونی" ایجاد کرده است. در نتیجه خودجوش بودن مشارکت، صفاتی نظیر "اعتماد اجتماعی" متقابل، "وابستگی عاطفی" همگانی شده و "احساس تعلق" به اجتماع عام جا می‌افتد و در نتیجه احتمال بروز تضادهای ارزشی و تضادهای توزیعی و تخصصات اجتماعی و سیاسی نیز اندک خواهد بود. علاوه بر آن از طریق ایجاد مفاهیم اجتماعی منجر به برقراری تعادل و توازن پیرامون تعهدات و انتظارات اجتماعی افراد می‌گردد (عطارزاده؛ ۱۳۸۶: ۴۵۲ و ۴۷۴). ایدئولوژی از طریق ارتقای میزان مشارکت همگانی در فرآیند قدرت، تلاش برای تحقق دستیابی مردم به خواسته‌ها و حقوق مشروع خود و در نتیجه افزایش ارتباط رضایت‌آمیز با دولت، نه فقط مبانی مشروعیتی سیاسی دولت و نظام جمهوری اسلامی را تحکیم و اقتدار می‌بخشد، بلکه مشروعیت حاصل از کارآمدی دولت را نیز در میان شهروندان افزایش می‌دهد (پور احمدی؛ ۱۳۸۶: ۱۸). و از طریق ایجاد و تقویت "جامعه‌پذیری" افراد منجر به حصول اطمینان از رعایت ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی توسط آحاد جامعه می‌گردد (علویان؛ ۱۳۸۶: ۲۴).

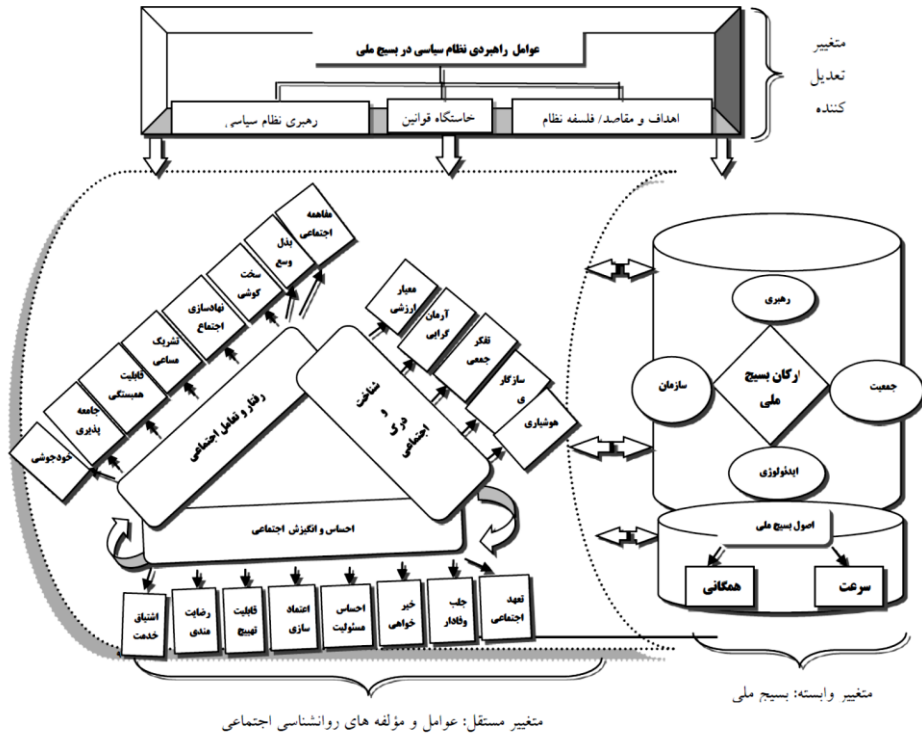
ساختار سیاسی و بسیج. از جمله عوامل راهبردی دیگر تأثیرگذار بر قابلیت بسیج ملی در هر کشور نوع "ساختار سیاسی" آن می‌باشد. بر اساس میزان قوت و ضعف سازمان حکومت در رابطه با جامعه مدنی ساختارهای سیاسی عمده عبارت‌اند از؛ دموکراتیک یا پلورالیستی، توتالیتر، اقتدارطلبانه (بشیریه؛ ۱۳۷۳: ۱۱۱) و ساخت سیاسی مبتنی بر ولایت‌فقیه (جوادی آملی، ۱۳۸۱: ۵۱۲).

در ساختار سیاسی دموکراتیک مجموعه گروه‌ها و نهادهای جامعه مدنی نماینده منافع افراد پراکنده و نگاهبان حوزه خصوصی جامعه در برابر حوزه سیاسی هستند. در این ساختار افراد توده مورد "بسیج مستقیم حکومتی" قرار نمی‌گیرند و نفوذ خود را از راه مؤسسات جامعه مدنی اعمال می‌کنند (بشیریه؛ ۱۳۷۳: ۱۱۱). در ساختار سیاسی "توتالیتر" میان جامعه و دولت رابطه‌ای باز وجود ندارد و امکان بسیج انقلابی از میان می‌رود. در ساختار سیاسی "اقتدارطلبانه" منافع عامه سازمان داده می‌شود و بخش‌های عمده‌ای از زندگی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و فکری آزاد گذاشته می‌شود، این آزادی گرچه فرصت عمده‌ای برای آغاز جنبش بسیج به شمار می‌رود و انواع مدرن حکومت‌های اقتدارطلب مانند حکومت‌های مردم‌انگیز (پوپولیس) یا گروه‌انگیز (کورپوراتیست) و یا حکومت‌های اقتدارطلب روشنفکران، خود دست به بسیج می‌زنند اما اساساً حکومت‌های اقتدارطلب بسیج‌گر نیستند (بشیریه؛ ۱۳۷۳: ۱۱۲).

نظام سیاسی مبتنی بر ولایت‌فقیه تمامی مزایای نظام دموکراتیک را دارد و از بدی‌ها و شرور آن محفوظ است. در نظام ولایت‌فقیه آزادی انسان‌ها همانند نظام دموکراتیک آزادی کاذب نیست بلکه آزادی انسانی توأم با مسئولیت در برابر خدا مطرح است در نظام ولایت‌فقیه، مردم هم تکلیف دارند و هم حقوق؛ و تکلیف آنان از حقوقشان سرچشمه می‌گیرد؛ بنابراین، حاکم اسلامی چه معصوم و غیر معصوم تنها با تکلیف بر مردم حکومت نمی‌کند بلکه حقوق آنان را نیز در نظر می‌گیرد. مردم و حکومت متقابلاً حقوقی بر هم دارند (جوادی آملی، ۱۳۷۹: ۵۱۲).

چارچوب مفهومی. با توجه به مفاهیم و متغیرهای اصلی تحقیق چارچوب مفهومی به شکل شماره ۱ است.

شکل ۱: چارچوب مفهومی تحقیق (محقق)

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی- توسعه‌ای بوده و به روش آمیخته تبیینی^۱ تعقیبی متوالی (کمی و سپس کیفی) انجام گرفته است. این روش تحقیق دو مرحله‌ای بوده و با گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌های کمی شروع می‌شود و با تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی برای بسط و یا توصیف نتایج دنبال می‌شود (دلاور، ۱۳۹۲: ۱۳۱)

جامعه آماری/مورد مطالعه: جامعه موردمطالعه اسناد و مدارک مرتبط با بسیج ملی و روانشناسی اجتماعی آیات قرآن کریم مرتبط با بسیج و جامعه آماری تعداد ۳۰ نفر از صاحب‌نظران بسیج ملی،

^۱ Explanatory design

استادان و دانشجویان دانشگاه عالی دفاع ملی می‌باشند که دارای سابقه تدریس / تحقیق / تألیف؛ در حوزه بسیج ملی هستند که به روش قضاوتی هدفمند انتخاب شده‌اند.

مؤلفه‌های احصاء شده مذکور در قالب پرسشنامه‌ای دربرگیرنده سه سؤال شناسایی و ۳۳ سؤال (که در آن‌ها وجود و یا عدم رابطه بین مؤلفه‌های روان‌شناختی اجتماعی و عوامل راهبردی سه‌گانه نظام سیاسی در بسیج ملی و میزان رابطه با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت مورد سنجش قرار گرفته است) بین ۳۵ نفر از متخصصان و صاحب‌نظران توزیع، تعداد ۳۰ پرسشنامه جمع‌آوری و به شرح زیر مورد تحلیل قرار گرفت. پایایی پرسشنامه از طریق تعیین همسانی درونی و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ در هرکدام از عوامل راهبردی سه‌گانه نظام سیاسی در بسیج ملی به میزان خاستگاه قوانین ۰/۹۶۵، فلسفه نظام ۰/۹۶، رهبری ۰/۹۲۵ تعیین گردید. با توجه به اینکه ضرایب بیش از ۰/۷ هستند پرسشنامه از پایایی بالایی برخوردار است.

با توجه به سؤالات فرضیه‌های تحقیق و روش‌های آزمون آن‌ها عبارت‌اند از:

- (۱): **فرضیه صفر:** بین مؤلفه‌های روان‌شناختی اجتماعی و بسیج ملی رابطه معنی‌داری وجود ندارد.
  - فرضیه مخالف:** بین مؤلفه‌های روان‌شناختی اجتماعی و بسیج ملی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- برای آزمون این فرضیه و تأیید رابطه از آزمون آماری مجذور خی دو استفاده شده
- (۲): **نظام ولایی ج.ا.ا. مبتنی بر جهان‌بینی الهی در مقایسه با نظام سیاسی برگرفته از جهان‌بینی غیر الهی از توان بالقوه بیشتری در شکل‌دهی فرایند بسیج ملی در ابعاد شناختی، انگیزشی و رفتاری برخوردار است.**

برای بررسی این فرضیه از روش کیفی با رویکرد تفسیرگرایی استفاده شده است. واعظی اقتباس از اریک هرش تعامل پژوهشگر با متن مورد تحلیل را شامل فرایند چهارگانه؛ "فهم، تفسیر، داوری و نقد" می‌داند. به‌زعم وی تفسیر عبارت است از تبیین "معنای نسبت به" یعنی؛ معنای متن در نسبت‌سنجی با برخی زمینه‌ها یا هر زمینه‌ای و رای خود متن (واعظی، ۱۳۹۰: ۲۹۰). در این تحقیق متن مورد تحلیل "اصول و ارکان بسیج ملی و مؤلفه‌های روان‌شناختی "زمینه فرامتن" ماهیت نظام سیاسی جمهوری اسلامی است"

متغیرهای تحقیق: "مؤلفه‌های روانشناسی اجتماعی" "متغیر مستقل"، "قابلیت بسیج ملی" "متغیر وابسته و عوامل راهبردی نظام‌های سیاسی در بسیج ملی" "متغیر تعدیل‌کننده" هستند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل کمی:

(۱) سؤالات شناسایی: از مجموع ۳۰ نفر پاسخ‌دهنده ۸۰٪ آن‌ها دارای جایگاه شغلی ۱۸ به بالا، ۹۰٪ آن‌ها سنوات خدمتی بالای ۲۰ سال بوده‌اند. به لحاظ سطح تحصیلات نیز ۲۶/۷٪ دارای مدرک دکتری و ۴۰٪ دانشجوی دوره دکتری می‌باشند. بالا بودن نسبی جایگاه خدمتی، سطح تحصیلات و سنوات پاسخ‌دهندگان بیانگر اعتبار بالای پاسخ‌های جمع‌آوری شده می‌باشد.

سؤالات تحقیق: در ابتدا با استفاده از آمار توصیفی (آماره میانگین) وجود رابطه و میزان آن اندازه‌گیری شد. سپس به منظور حصول اطمینان از اینکه پاسخ‌های پرسش‌شوندگان به سؤالات (مبنی بر وجود و میزان رابطه) دارای تفاوت معنی‌دار بوده و از روی شانس و اتفاق نبوده است، تمام پاسخ‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و از طریق آزمون آماری مجذور خی ۲ مورد سنجش قرار گرفته‌اند که نتیجه آن به شرح جداول زیر می‌باشد.

جدول ۱: سؤالات (مبنی بر وجود و میزان رابطه) دارای تفاوت معنی‌دار بوده و از روی شانس و اتفاق نبوده، پاسخ‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و از طریق آزمون آماری مجذور خی ۲

ردیف	وجود ارتباط بین مؤلفه‌های روانشناختی و عوامل راهبردی		میانگین میانگین‌ها	خی دو	درجه آزادی	خطای محاسبه
	عوامل روانشناختی	عوامل راهبردی بسیج ملی				
۱.	آومان گرای	فلسفه نظام سیاسی	۴.۴۶۶۷	۲۹.۲۰۰	۳	۰.۰۰۰
		خاستگاه قوانین	۳.۹۶۶۷	۱۱.۳۳۳	۳	۰.۱۰
		رهبری نظام	۴.۵۶۶۷	۱۴.۶۰۰	۲	۰.۰۰۱
۲.	تفکر جمعی	فلسفه نظام	۳.۸۰۰۰	۶.۰۰۰	۳	۰.۱۱۲
		خاستگاه قوانین	۳.۹۶۶۷	۱۳.۴۶۷	۳	۰.۰۰۴
		رهبری نظام	۴.۱۰۰۰	۱۱.۳۳۳	۳	۰.۱۰
۳.	معیارهای ارزشی قضاوتی	فلسفه نظام	۴.۴۰۰۰	۱.۲۰۰	۱	۰.۲۷۳
		خاستگاه قوانین	۴.۱۶۶۷	۱۷.۴۶۷	۳	۰.۰۰۱
		رهبری نظام	۴.۴۶۶۷	۱۳.۴۰۰	۲	۰.۰۰۱
۴.	هشیاری شناختی	فلسفه نظام	۴.۴۰۰۰	۶.۴۲۹	۲	۰.۰۰۸
		خاستگاه قوانین	۴.۰۳۴۵	۱۰.۳۱۰	۳	۰.۰۱۶
		رهبری نظام	۴.۲۴۱۴	۲۲.۴۴۸	۳	۰.۰۰۰
۵.	سازگاری درونی و بیرونی	فلسفه نظام	۳.۸۵۷۱	۷.۴۲۹	۳	۰.۰۵۹

ردیف	وجود ارتباط بین مؤلفه های روانشناختی و عوامل راهبردی بسیج ملی		میانگین میانگین ها	خی دو	درجه آزادی	خطای محاسبه
	عوامل روانشناختی	عوامل راهبردی بسیج ملی				
.۶	خیر خواهی عمومی فردی و گروهی	خاستگاه قوانین	۳,۷۵۰۰	۵,۷۱۴	۳	.۲۹۴
		رهبری نظام	۴,۰۰۰۰	۹,۲۰۰	۳	.۰۲۷
.۷	احساس مسئولیت اجتماعی	فلسفه نظام	۳,۸۳۳۳	۱۰,۲۶۷	۳	.۰۱۶
		خاستگاه قوانین	۴,۲۳۳۳	۱۴,۲۶۷	۳	.۰۰۳
.۸	اعتماد سازی عمومی	رهبری نظام	۴,۴۶۶۷	۱۲,۲۰۰	۲	.۰۰۲
		فلسفه نظام	۴,۱۳۳۳	۹,۷۳۳	۳	.۰۲۱
.۹	قابلیت تهییج	خاستگاه قوانین	۴,۴۰۰۰	۲۵,۲۰۰	۳	.۰۰۰
		رهبری نظام	۴,۴۶۶۷	۲۹,۴۶۷	۳	.۰۰۰
.۱۰	جلب وفاداری فردی و گروهی	فلسفه نظام	۳,۹۳۳۳	۱۱,۸۶۷	۳	.۰۰۸
		خاستگاه قوانین	۳,۹۳۳۳	۸,۶۶۷	۳	.۰۳۴
.۱۱	رضایتمندی فردی و گروهی	رهبری نظام	۴,۱۶۶۷	۱۴,۰۰۰	۳	.۰۰۳
		فلسفه نظام	۳,۸۵۷۱	۱۱,۶۴۳	۴	.۰۲۰
.۱۲	بذل و سع و توان جمعی	خاستگاه قوانین	۳,۷۹۳۱	۵,۰۶۹	۳	.۱۶۷
		رهبری نظام	۴,۲۰۰۰	۱۵,۶۰۰	۳	.۰۰۱
.۱۳	همگامی و تعامل با حکومت	فلسفه نظام	۴,۰۰۰۰	۱۸,۶۰۰	۲	.۰۰۰
		خاستگاه قوانین	۳,۹۶۶۷	۳۴,۲۶۷	۳	.۰۰۰
.۱۴	همگرایی در تعقیب منافع اجتماعی	رهبری نظام	۴,۳۳۳۳	۷,۴۰۰	۲	.۰۲۵
		فلسفه نظام	۳,۶۳۳۳	۳,۶۰۰	۳	.۳۰۸
.۱۱	خاستگاه قوانین	رهبری نظام	۳,۹۰۰۰	۱۰,۸۰۰	۳	.۰۱۳
		فلسفه نظام	۳,۹۳۳۳	۱۵,۳۳۳	۴	.۰۰۴
.۱۲	بذل و سع و توان جمعی	فلسفه نظام	۴,۱۳۳۳	۲۲,۴۰۰	۲	.۰۰۰
		خاستگاه قوانین	۳,۸۳۳۳	۸,۱۳۳	۲	.۱۲۲
.۱۳	همگامی و تعامل با حکومت	رهبری نظام	۴,۲۰۰۰	۴,۲۰۰	۲	.۱۲۲
		فلسفه نظام	۴,۷۰۰۰	۲۹,۴۰۰	۲	.۰۰۰
.۱۴	همگرایی در تعقیب منافع اجتماعی	خاستگاه قوانین	۴,۱۶۶۷	۷,۴۰۰	۲	.۰۲۵
		رهبری نظام	۴,۵۳۳۳	۱۳,۴۰۰	۲	.۰۰۱
.۱۴	خاستگاه قوانین	فلسفه نظام	۳,۸۶۶۷	۱۵,۰۶۷	۳	.۰۰۲
		رهبری نظام	۴,۰۶۶۷	۷,۴۰۰	۲	.۰۰۷
.۱۴	رهبری نظام	خاستگاه قوانین	۴,۳۶۶۷	۹,۸۰۰	۲	.۰۰۷
		فلسفه نظام	۴,۳۶۶۷	۹,۸۰۰	۲	.۰۰۷

ردیف	وجود ارتباط بین مؤلفه های روانشناختی و عوامل واهردی		میانگین میانگین ها	خی دو	درجه آزادی	خطای محاسبه
	عوامل روانشناختی	عوامل واهردی بسیج ملی				
۱۵	استقامت و بردباری جمعی		۴,۱۰۰۰	۱۵,۰۶۷	۳	۰۰۲
	خاستگاه قوانین		۳,۹۰۰۰	۱۲,۴۰۰	۳	۰۰۶
	رهبری نظام		۴,۲۶۶۷	۱۶,۴۰۰	۳	۰۰۱
۱۶	نهادینه و عمومی سازی مسئولیت		۳,۷۶۶۷	۵,۷۳۳	۳	۱۲۵
	خاستگاه قوانین		۴,۲۰۰۰	۲,۴۰۰	۳	۳۰۱
	رهبری نظام		۴,۲۶۶۷	۸,۶۰۰	۲	۰۱۴
۱۷	اشتیاق به خدمت رسانی عمومی		۳,۶۰۰۰	۱۸,۳۳۳	۴	۰۰۱
	خاستگاه قوانین		۴,۱۶۶۷	۸,۶۰۰	۲	۰۱۴
	رهبری نظام		۴,۲۶۶۷	۵,۶۰۰	۲	۰۶۱
۱۸	توقعات اجتماعی		۳,۴۳۳۳	۲,۸۰۰	۳	۴۲۳
	خاستگاه قوانین		۳,۶۰۰۰	۳,۶۰۰	۳	۳۰۸
	رهبری نظام		۳,۶۶۶۷	۱۲,۶۶۷	۴	۰۱۳
۱۹	تعهدات اجتماعی		۴,۰۶۶۷	۵,۶۹۲	۳	۰۴۹
	خاستگاه قوانین		۴,۲۰۰۰	۱۶,۶۶۷	۳	۰۰۱
	رهبری نظام		۴,۲۳۳۳	۱۵,۰۶۷	۳	۰۰۲
۲۰	مفاهمه اجتماعی		۳,۸۴۶۲	۵,۶۹۲	۳	۱۲۸
	خاستگاه قوانین		۳,۵۳۸۵	۳,۲۳۱	۳	۳۵۷
	رهبری نظام		۴,۲۴۱۴	۲۶,۶۹۰	۴	۰۰۰
۲۱	مشروعیت و مقبولیت فردی و اجتماعی		۴,۴۳۳۳	۲۱,۸۰۰	۲	۰۰۰
	خاستگاه قوانین		۴,۴۳۳۳	۲۱,۸۰۰	۲	۰۰۲
	رهبری نظام		۴,۷۳۳۳	۲۶,۶۰۰	۲	۰۰۰
۲۲	اطاعت پذیری		۳,۸۶۶۷	۱۵,۳۳۳	۴	۰۰۴
	خاستگاه قوانین		۳,۷۰۰۰	۲,۲۶۷	۳	۰۱۵
۲۳	ضمانت اخلاقی اجرای قوانین		۳,۲۰۰۰	۶,۶۶۷	۴	۰۰۴
	خاستگاه قوانین		۴,۱۳۳۳	۱۱,۸۶۷	۳	۰۰۸
	رهبری نظام		۴,۰۳۳۳	۱۰,۲۶۷	۳	۰۱۶
۲۴	تداوم و پایداری قوانین و مقررات		۳,۶۳۳۳	۶,۵۳۳	۳	۰۸۸
	خاستگاه قوانین		۳,۲۳۳۳	۸,۰۰۰	۵	۰۱۵

ردیف	وجود ارتباط بین مؤلفه های روانشناختی و عوامل راهبردی بسیج ملی	میانگین میانگین ها		درجه آزادی	خطای محاسبه
		عوامل روانشناختی	عوامل راهبردی بسیج ملی		
	رهبری نظام	۳,۳۳۳۳	۱۰,۰۰۰	۵	۰,۷۵
۲۵	جامعه پذیری افراد و گروههای اجتماعی	۴,۲۶۶۷	۳,۸۰۰	۲	۰,۱۵۰
	خاستگاه قوانین	۳,۸۶۶۷	۵,۴۶۷	۳	۰,۱۴۱
	رهبری نظام	۴,۱۶۶۷	۱۴,۵۳۳	۳	۰,۰۰۲
۲۶	فعالیت های جمعی و گروهی	۳,۶۶۶۷	۲,۵۳۳	۲	۰,۰۱۲
	خاستگاه قوانین	۳,۵۰۰۰	۹,۰۰۰	۴	۰,۰۶۱
	رهبری نظام	۳,۹۳۳۳	۹,۲۰۰	۳	۰,۰۲۷
۲۷	قابلیت ایجاد و توسعه همبستگی اجتماعی	۴,۱۰۰۰	۱,۸۰۰	۶	۰,۰۰۱
	خاستگاه قوانین	۴,۱۶۶۷	۲,۶۰۰	۲	۰,۲۷۳
	رهبری نظام	۴,۲۳۳۳	۱۴,۲۶۷	۳	۰,۰۰۳
۲۸	تشریک مساعی	۴,۱۶۶۷	۱۴,۵۳۳	۳	۰,۰۰۲
	خاستگاه قوانین	۳,۷۶۶۷	۵,۴۶۷	۳	۰,۱۴۱
	رهبری نظام	۴,۰۳۳۳	۱۸,۶۶۷	۴	۰,۰۰۱
۲۹	ظرفیت سازمانی	۳,۶۰۰۰	۴,۶۶۷	۳	۰,۱۹۸
	خاستگاه قوانین	۳,۴۰۰۰	۳,۶۰۰	۳	۰,۳۰۸
	رهبری نظام	۳,۴۳۳۳	۷,۶۶۷	۴	۰,۱۰۵
۳۰	تشکیل و توسعه نهادهای اجتماعی	۴,۳۰۰۰	۴,۲۰۰	۲	۰,۱۲۲
	خاستگاه قوانین	۳,۹۶۶۷	۱۱,۸۶۷	۳	۰,۰۰۸
	رهبری نظام	۴,۰۳۳۳	۷,۰۶۷	۳	۰,۰۷۰
۳۱	سخت کوشی جمعی	۴,۱۰۰۰	۱۰,۸۰۰	۳	۰,۰۱۳
	خاستگاه قوانین	۳,۵۳۳۳	۷,۶۰۰	۳	۰,۰۵۶
	رهبری نظام	۳,۹۶۶۷	۱۸,۸۰۰	۳	۰,۲۰۱
۳۲	انسجام بخشی فعالیت های اجتماعی	۳,۷۳۳۳	۱۰,۰۰۰	۴	۰,۰۴۰
	خاستگاه قوانین	۳,۷۶۶۷	۱۷,۰۰۰	۴	۰,۰۰۲
	رهبری نظام	۴,۱۶۶۷	۱۴,۰۰	۳	۰,۰۰۳
۳۳	خود جوشی اجتماعی	۴,۰۶۶۷	۱۳,۴۶۷	۳	۰,۰۰۴
	خاستگاه قوانین	۳,۶۰۰۰	۱۷,۰۰۰	۴	۰,۰۰۲
	رهبری نظام	۳,۹۳۳۳	۲۴,۳۳۳	۴	۰,۰۰۰

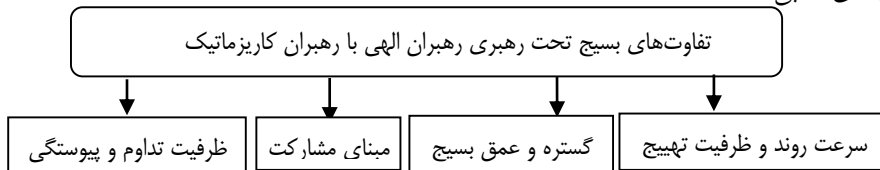
تجزیه و تحلیل سؤالات اول و دوم: گرچه با توجه به شاخص آمار توصیفی "میانگین میانگینها" که در تمامی سی و سه گویه بیش از عدد ۳ است و این امر به منزله اعتقاد تمامی پرسش شونده‌گان به وجود رابطه زیاد و خیلی زیاد بین مؤلفه‌های روانشناسی اجتماعی و عوامل راهبردی بسیج ملی میباشد؛ اما با توجه به اینکه احتمال دارد تعدادی از این پاسخ‌ها ناشی از خطای نوع اول باشد. به منظور حصول اطمینان عدم ارتکاب خطای مذکور و اینکه آزمون مجذور کای ابزار مناسبی برای اتخاذ تصمیم در این خصوص است (هومن، ۱۳۷۸: ۲۵۰) از این آزمون استفاده شده و با مقایسه آماره آزمون و مقادیر بحرانی در درجات آزادی مرتبط ۲، ۳ و ۴ (۵/۹۹-۷/۸۱-۹/۴۸) در سطح اطمینان ۹۵٪ از سی و سه مؤلفه تعداد هفت مؤلفه رد و ۲۶ مؤلفه رابطه معنا داری با عوامل راهبردی بسیج ملی دارند. با توجه به آزمون صورت گرفته فرضیه صفر رد و نقیض آن یعنی وجود رابطه میان ابعاد و مؤلفه‌های روانشناسی اجتماعی و عوامل راهبردی بسیج ملی تأیید می‌گردد.

ب: تجزیه و تحلیل کیفی (سؤال سوم و فرضیه دوم تحقیق)

ایدئولوژی: ایدئولوژی اسلامی به دلیل جامع‌نگری و توجه به تمامی ابعاد وجودی انسان از توان بالقوه غنی‌سازی فکر و اندیشه، تهییج عواطف و احساسات و در نهایت قابلیت ثبات و پایداری و استمرار برخوردار است. جامعیت این ایدئولوژی ظرفیت کنترل و هدایت منابع انسانی - که ماهیت بسیج نیز بر این کنترل قرار دارد- در کوتاه‌ترین زمان را به آن داده است. لذا با توجه به کارویژه‌های سه‌گانه برشمرده شده "ایدئولوژی بسیج" این کار ویژه‌ها در تمامی نظام‌های سیاسی نسبتاً یکسان بوده، تفاوت اساسی در معیارهای سنجشی، الگوهای ارزشی رایج و نحوه ریشه‌یابی نابسامانی‌ها و ناروایی‌ها با توجه به اعتقادات، بینش، نگرش، رفتار جامعه و اصول بنیادین حاکم بر آن می‌باشد. به‌عنوان مثال در جهان‌بینی الهی آزادی توأم با مسئولیت انسان در برابر خدا و اعتقاد به معاد مطرح می‌باشد در صورتی‌که در جهان‌بینی‌های ماتریالیستی آزادی انسان‌ها صرفاً مبتنی بر قراردادهای اجتماعی و دنیوی است، با توجه به این موضوع "وضعیت مطلوب" در جوامع برخوردار از جهان‌بینی ماتریالیستی، می‌تواند در جامعه اسلامی "وضعیت بحرانی" و نیازمند تهییج افکار و بسیج عمومی و همگانی محسوب گردد. نگاهی به اصول اندیشه سیاسی اسلامی به‌ویژه شیعی اهمیت نقش ایدئولوژی اسلامی را در تهییج و تحریک توده مردم مشخص می‌سازد. مباحثی همچون انتظار فرج و غیبت، فرهنگ عاشورایی نقش منحصر به فردی در بسیج جوامع شیعی و مشارکت اجتماعی و دینی آنان دارد.

رهبری. با تعمق در تمایزهای رهبران الهی و رهبران کاریزماتیک می توان به تفاوت ماهوی میان بسیج ملی هدایت شده توسط "رهبران الهی" و "رهبران کاریزماتیک با معیارهای ماتریالیستی غربی" پی برد. نخست اینکه؛ به دلیل انطباق ویژگی ها و مفاد دعوت رهبران الهی با فطرت انسان، روند بسیج و تهییج افکار عمومی در حکومت های الهی در مقایسه با جوامع برخوردار از رهبر کاریزماتیک روان تر و سریع تر صورت می گیرد. دوم؛ گستره و عمق فرآیند بسیج، در رهبری رهبران الهی نسبت به رهبری کاریزماتیک بیشتر می باشد. سوم، به دلیل قائم به فرد نبودن نهضت و قائم به ارزش الهی بودن آن، بسیج ملی تحت رهبری رهبر الهی از تداوم و پیوستگی برخوردار می باشد. چهارم؛ مبنای مشارکت مردم در فرآیند بسیج تحت رهبری الهی ناشی از احساس تکلیف آنان می باشد تا انجام وظیفه مبتنی بر قرارداد اجتماعی بر ساخته بر "ارزش های وضعی" و "قراردادی نسبی"

شکل ۲: ابعاد تمایز بسیج تحت رهبری رهبران الهی با رهبران کاریزماتیک (محقق)

قابلیت سازمان دهی: با توجه به انواع سازمان های ذکر شده؛ هرچه نظام اجتماعی و سیاسی از سازمان ها و نهادهای سنتی بیشتری برخوردار بوده و یا دارای قابلیت انعطاف بیشتری در جهت تشکیل نهاد و سازمان متناسب با شرایط باشد، این نظام در فرآیند بسیج ملی موفق تر عمل خواهد نمود. مهم ترین مصداق این امر را می توان در بیان نقش برجسته و انکارناپذیر مساجد از اطلاع-رسانی و فعالیت های گوناگون سیاسی، اجتماعی و عبادی در مراحل مختلف پیروزی انقلاب و دوران دفاع مقدس و پس از آن ذکر نمود. علاوه بر آن تعدد، پراکندگی و گستردگی مساجد در اقصی نقاط کشور و قداست خاص و جایگاه ویژه آن در بین مردم نقش آفرینی مساجد را در نظام اسلامی در مقایسه با سایر نظام ها منحصر به فرد نموده است، نقشی که به صورت کاملاً شبکه ای و بدون محدودیت زمانی و مکانی ایفاء می گردد. در کنار مساجد "شبکه روحانیت" به عنوان نهادها و سازمان های واسط در جامعه واجد نقش و جایگاه ویژه ای می باشد که قابلیت بسیج پذیری جامعه اسلامی را افزایش داده است.

از جمله مبانی اصلی مشارکت مردم در بسیج ملی اعتماد آنان به نظام سیاسی است. مدت زمان کسب اعتماد عمومی در جامعه به میزان زیادی بستگی به "شکل نظام سیاسی" و "مرجعیت وضع قوانین و مقررات" دارد. در جوامع اسلامی که واضع قوانین خداوند متعال می باشد اعتماد به

قوانین در بالاترین حد خود قرار داشته و بیشترین ظرفیت بالقوه جلب اعتماد وجود دارد. ولی در جوامع غیر الهی به دلیل مرجعیت وضع قوانین توسط انسان‌ها همواره شکنندگی و فقدان اعتماد و شک بر آن‌ها سایه می‌اندازد.

نظام سیاسی و قابلیت پیاده‌سازی اصول: به دلیل ابتناء قوانین الهی بر فطرت انسانی، این قوانین تمامی انسان‌ها را در بر گرفته و این جامعیت و همه‌گیر بودن ظرفیت بسیج ملی مبتنی بر اصل "همه‌گیر و عام بودن" را فراهم می‌سازد. علاوه بر آن با توجه به ساختار نظام سیاسی ولایی و تعهد باطنی افراد به اجرای تکالیف شرعی و احکام حکومتی صادره، این تعهد زمینه‌ساز اجرای سریع بسیج می‌باشد. از سوی دیگر فعالیت‌های اجتماعی نهادینه‌شده در بطن فرهنگ اسلامی همانند برگزاری نماز جماعات، ادعیه‌ی گوناگون به‌طور عملی ظرفیت "جمع‌آوری منابع" در حداقل زمان و با سهولت را به نظام اسلامی داده است.

ابتناء قوانین اسلامی بر فطرت انسان‌ها نوعی خودجوشی و وابستگی اجتماعی و احساس تعلق را ایجاد می‌نماید که نیاز به ابزارهای کنترل بیرونی را کاهش می‌دهد. در نتیجه این کاهش و خودجوش بودن بسیاری از فعالیت‌ها، هزینه بسیج در نظام اسلامی نسبت به بسیج در سایر نظام‌ها کاهش می‌یابد.

نوع و ماهیت بسیج ملی به‌عنوان یک پدیده اجتماعی، متأثر از نظام حکومتی و مبانی مشروعیتی آن نظام می‌باشد؛ مشروعیت نظام حکومتی مبتنی بر دموکراسی غربی "قرارداد اجتماعی" است، در صورتی که مشروعیت در حکومت اسلامی "الهی بودن" خاستگاه آن است. هر فعالیت اجتماعی که در داخل نظام حکومتی غرب صورت می‌گیرد حول محور مقبولیت عمومی و قرارداد اجتماعی تعریف گشته و مشروعیت می‌یابد، در صورتی که فعالیت‌های اجتماعی در ج.ا. دایر مدار "حقوق و تکلیف الهی" می‌باشد. لذا می‌توان گفت "بسیج در غرب اندیشه / فعالیت اجتماعی و مبتنی بر "قرارداد اجتماعی" است، در صورتی که در حکومت اسلامی، اصالتاً مبتنی بر "تکلیف و تعهد شرعی" است. در جامعه اسلامی منشأ سازگاری اجتماعی بیش از آنکه بیرونی باشد، جنبه درونی می‌یابد، چون که احساس مسئولیت مبتنی بر تکلیف شرعی بوده و جنبه فراگیر و همگانی دارد، این تکلیف و تعهد ضمانت اجرای درونی را تأمین می‌نماید. ضمانتی که جوامع الحادی که در آن‌ها خدامحوری، ارزش‌گرایی و فضیلت‌خواهی مبتنی بر اعتقاد به معاد نامفهوم و نادرست است فاقد آن می‌باشند.

بسیج ملی نیازمند ایجاد همگرایی و استفاده از انرژی‌های نهفته در بطن هر جامعه است. روش ایجاد همگرایی و استفاده مذکور به ارزش‌ها، قوانین، هنجارهای حاکم بر جامعه و اینکه چه منابعی موجد ارزش هستند و اولویت منابع کدام است بستگی دارد. جهان‌بینی هر جامعه منشأ اصلی تولید

ارزش در آن جامعه می‌باشد و تفسیر انسان از واقعیات هستی و مفاهیمی همچون "آزادی" بستگی به نوع جهان‌بینی وی دارد. در جهان‌بینی الهی، جهان دارای مبدأ و معاد است و برای انسان وحی و رسالتی آمده و انسان در عین طبیعی بودن، دارای حیثیت وجودی فرا مادی می‌باشد. در مقابل این بینش، جهان‌بینی مادی قرار دارد؛ که طبق آن، جهان هستی چیزی جز همین جهان محسوس مادی نیست و آغاز و انجامی ندارد و زندگی انسان نیز میان میلاد و مرگ خلاصه می‌شود و پس از مرگ نیز نابود می‌گردد و پاداش و کیفری وجود ندارد. قرآن این جهان‌بینی را این‌گونه وصف می‌نماید «إِنَّ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ» (سوره مؤمنون آیه ۳۷) یعنی جز همین حیات دنیوی و زندگی و مرگ آن چیزی نیست. (جوادی آملی، ۱۳۸۱: ۳۰) در این چنین جهان‌بینی که تمامی ارزش‌های آن در زندگی دنیوی و مادی خلاصه شود، و مافوق همه ارزش‌ها، حفظ زندگی و مادیات قرار دارد، مفاهیم ارزشی تفکر و اندیشه بسیج مانند ایثار، گذشت و سعادت اخروی معنا و مفهوم ندارد در نتیجه ضمانتی پایدار برای شرکت توده مردم در امر بسیج و در اختیار گذاشتن منابع خود وجود ندارد. لذا اساساً در این جوامع فرهنگ بسیج فاقد "هویت ارزشی عمیق و پایدار" می‌باشد.

در جهان‌بینی الهی که بذل مال در راه خدا ارزش می‌باشد "ظرفیت بالقوه بسیج" در جامعه برخوردار از پرتو این جهان‌بینی پرورنده می‌شود. چون که وعده خداوند متعال خطاب به آنان چنین است «مَنْ ذَا الَّذِي يُقرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً ۗ وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» "کیست آن کس که به بندگان خدا وام نیکویی دهد تا خدا آن را برای او چند برابر بیفزاید؟ و خداست که در معیشت بندگان تنگی و گشایش پدید می‌آورد؛ به سوی او بازگردانده می‌شوید" (سوره بقره آیه ۲۴۵)

در جهان‌بینی الحادی جسم و زندگی دنیوی ارزشمندترین است و تمامی قراردادهای اجتماعی صرف فراهم نمودن رفاه و آسایش برای آن منعقد می‌شوند، لذا قراردادی که وضع شود و نیازمند بذل جان انسان‌ها به قیمت رفاه دیگران باشد معنا ندارد و این خود تعارض در "الزامات (کنترل بر منابع) و مفهوم بسیج" است؛ در صورتی که در جهان‌بینی الهی زندگی دنیوی محل گذار و سکوی تعالی روح بوده، جسم تنها قالبی برای روح است و فاقد ارزش؛ لذا بذل آن کاملاً با الزامات بسیج و مفهوم آن سازگاری دارد چون که وعده خداوند متعال خطاب به دارندگان این جهان‌بینی است آنجا که می‌فرماید. «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ» "هرگز کسانی را که در راه خدا کشته شده‌اند، مرده مپندار بلکه زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند" (سوره آل عمران آیه ۱۶۹) لذا بعد دیگر تفاوت را می‌توان "تفاوت در سازگاری میان الزامات و مفهوم بسیج" نامید.

در جامعه اسلامی به دلیل ابتناء اصول بر فطرت انسان‌ها بسیج تحرک از بطن و درون جامعه است، در بستر زمان جریان و تداوم می‌یابد و منجر به تحول بنیادین و اساسی می‌شود، ولی در مکاتب غیر الهی و مادی بسیج ملی امری گذرا و ناپایدار می‌باشد، و این دیگر بعد تفاوت یعنی "تفاوت در منشأ و تداوم" را بیان می‌نماید.

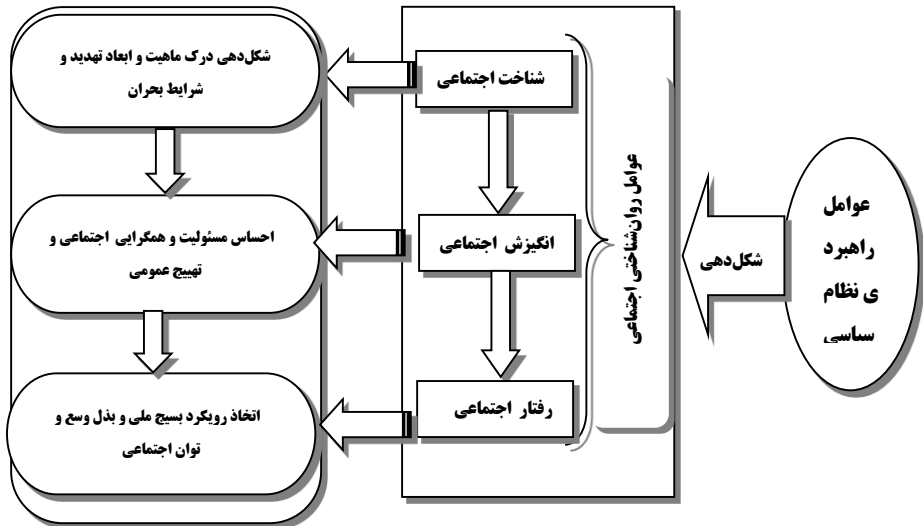
نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه‌گیری:

عوامل راهبردی هر نظام سیاسی (فلسفه، خاستگاه قوانین، رهبری) بر شکل‌گیری ابعاد روان‌شناختی اجتماعی (شناخت، ادراک؛ انگیزش) و مؤلفه‌های آن تأثیر دارد. آرمان‌گرایی، فکر جمعی؛ معیارهای ارزشی قضاوتی؛ هشیاری شناختی؛ خیرخواهی عمومی فردی و گروهی؛ احساس مسئولیت اجتماعی؛ اعتمادسازی عمومی؛ قابلیت تهییج؛ جلب وفاداری فردی و گروهی؛ رضایتمندی فردی و گروهی؛ بذل و توسع و توان جمعی؛ همگامی و تعامل با حکومت؛ همگرایی در تعقیب منافع اجتماعی؛ استقامت و بردباری جمعی؛ اشتیاق به خدمت‌رسانی عمومی. تعهدات اجتماعی؛ مفاهمه اجتماعی؛ مشروعیت و مقبولیت فردی و اجتماعی فرامین حکومتی؛ اطاعت‌پذیری؛ ضمانت اخلاقی اجرای قوانین؛ فعالیت‌های جمعی و گروهی؛ قابلیت ایجاد و توسعه همبستگی اجتماعی؛ تشریک‌مساعی؛ تشکیل و توسعه نهادهای اجتماعی؛ سخت‌کوشی جمعی؛ انسجام‌بخشی فعالیت‌های اجتماعی و خودجوشی اجتماعی از جمله مؤلفه‌های روان‌شناختی اجتماعی مؤثر بر بسیج ملی هستند. لذا ارکان و اصول بسیج ملی متقابلاً متأثر از عوامل راهبردی نظام سیاسی و عوامل و مؤلفه‌های روان‌شناختی است. هرگونه تفاوت در عوامل راهبردی نظام سیاسی منجر به بروز تفاوت در مبانی شناختی، احساسی، رفتاری پدیده‌های اجتماعی من جمله شکل‌گیری بسیج و ماهیت بحران گردیده در نتیجه اتخاذ رویکردهای متفاوتی در عرصه‌های گوناگون بسیج ملی و تحقق عینی آن یعنی بسیج سیاسی، اقتصادی، اجتماعی/ فرهنگی و نظامی را در پی دارد.

وجه متمایز و ممتاز نظام ج.ا.ا. در بسیج ملی به دلیل مرجعیت الهی قوانین و ابتناء قوانین اجتماعی بر فطرت انسان‌ها به شرح زیر است؛ سازگاری میان الزامات و مفهوم بسیج ملی، سازگاری منشأ و الزامات تداوم بسیج ملی، سهولت پیاده‌سازی اصول بسیج ملی (سرعت و همگانی بودن)، سهولت و سرعت سازمان‌دهی و شکل‌گیری بسیج ملی، خودجوشی و خودکنترلی و کاهش هزینه‌های بسیج ملی، بالا بودن ضمانت تحقق و تداوم بسیج ملی، تمایز در مبنای مشارکت مردم در بسیج ملی، تمایز در ملاک‌های سنجش بحران و در نتیجه شکل‌گیری بسیج ملی.

شکل ۳: رابطه روانشناختی اجتماعی و بسیج ملی متأثر از عوامل راهبردی نظام سیاسی (محقق)

ب- پیشنهاد: با توجه به اینکه نتایج این تحقیق ناظر بر ظرفیت بالقوه بسیج ملی در ج.ا.ا است پیشنهاد می‌گردد تحقیقات دیگری در خصوص آسیب‌شناسی و چگونگی به فعلیت درآوردن این ظرفیت‌ها صورت گیرد. علاوه بر آن در سرفصل درس بسیج ملی بخشی به روانشناسی اجتماعی و بسیج ملی اختصاص یابد و نتایج این تحقیق و وجوه تمایز و متمایز جمهوری اسلامی در خصوص قابلیت بسیج ملی تدریس گردد.

فهرست منابع:

الف - منابع فارسی

- قرآن کریم. ترجمه محمدمهدی فولادوند
- حضرت امام خمینی (ره) (۱۳۵۷). "ولایت فقیه". انتشارات امیرکبیر. تهران
- آیت‌الله جوادی آملی (۱۳۸۱). "ولایت فقیه، ولایت فقاها و عدالت". نشر اسراء؛ چاپ سوم، قم
- بشیریه حسین (۱۳۷۴). "انقلاب و بسیج سیاسی". دانشگاه تهران.
- پور احمدی، حسین. (۱۳۸۶) "قدرت و امنیت نرم در نظام جهانی، با تأکید بر نقش و جایگاه بسیج". "قدرت نرم فرهنگ و امنیت"، "مجموعه مقالات همایش ملی بسیج و قدرت نرم"؛ جلد سوم دانشگاه امام صادق (علیه السلام). تهران.
- جمعی از مؤلفان؛ "روانشناسی اجتماعی با نگرش به منابع اسلامی"؛ چاپ زیتون قم، چاپ اول ۱۳۸۲ - چگینی، حسن. (۱۳۶۸) "نظام طرح ریزی استراتژیکی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی، سازمان برنامه و بودجه مدیریت امور دفاعی" دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران
- حاجی صادقی، عبدالله (۱۳۸۳). "فلسفه و نظام سیاسی اسلام". انتشارات زمزم هدایت. قم .
- دلاور، علی و کوشکی (۱۳۹۲)، "روش تحقیق آمیخته"، نشر ویرایش، تهران
- شعبانی سارویی، رمضان (۱۳۸۰). "راهبرد بسیج مردمی امام خمینی (ره)". نمایندگی ولی فقیه در نیروی مقاومت بسیج - معاونت سیاسی؛ تهران.
- شعبانیان، رضاعلی (۱۳۹۱). "ارزشیابی نقش و میزان مشارکت بسیج دانشجوی و طلبه در مقابله با تهدیدات نرم علیه انقلاب اسلامی و تدوین راهبرد ارتقاء آن در کشور" رساله دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی
- صدیق سروستانی، رحمت‌آ... رجیبی، محمود. سلیمان پناه سیدمحمد؛ میرسپاه اکبر (۱۳۷۳). "تاریخچه جامعه‌شناسی، درآمدی به جامعه‌شناسی اسلامی (۱)". انتشارات سمت. تهران.
- صفاری نیا، مجید. (۱۳۹۴) "بررسی خصوصیات روان‌سنجی مقیاس واکنش روانی در جمعیت ایرانی" فصلنامه پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی شماره هجدهم، صص ۹۹-۱۱۲
- عطارزاده، مجتبی (۱۳۸۶). "بسیج رهیافت عملی بنیاد امنیت ملی بر پایه قدرت نرم". مجموعه مقالات همایش ملی بسیج و قدرت نرم؛ جلد سوم. دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، تهران.
- علویان مرتضی (۱۳۸۳). "روحانیت و جامعه‌پذیری سیاسی". انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، قم.
- فیروزآبادی، سید حسن (۱۳۸۹) "بررسی تأثیر فرهنگ بسیجی بر امنیت ملی کشور" فصلنامه علمی - پژوهشی دانشگاه عالی دفاع ملی ستاد کل نیروهای مسلح سال دهم، شماره ۴۲، صص ۴۱-۹

- قاسمی، احمد (۱۳۹۴) "تدوین راهبرد بسیج در حوزه شبکه‌های اجتماعی مجازی" رساله دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی ۱۳۹۴
- کاظمی، علی اصغر (۱۳۷۳). "مدیریت سیاسی و خط‌مشی دولتی". انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی تهران.
- لئونارد برکوویتز، "روانشناسی اجتماعی"، ۱۳۷۲ چاپ اول، نشر اساطیر. تهران
- محمدی عراقی، محمود؛ صدیق سروستانی، رحمت...؛ رجبی، محمود؛ سلیمان پناه، سید محمد؛ میر سپاه، اکبر (۱۳۷۳). "مبانی جامعه‌شناسی، درآمدی به جامعه‌شناسی اسلامی (۲)". انتشارات سمت؛ تهران.
- نظامی پور قدیر (۱۳۸۹). "تقریرات درس بسیج ملی". دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده مدیریت راهبردی.
- نورائی منوچهر (۱۳۷۴). "طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی بسیج ملی"، دانشگاه علوم استراتژیک، تهران.
- هاشمیان فرد زاهد (۱۳۸۸). "جهاد دفاعی (اصول و الزامات)". دانشگاه عالی دفاع ملی. تهران.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۷۸)، "ولایت فقیه، فقاقت و عدالت"، قم، نشر اسرا، چاپ سوم.
- واعظی احمد (۱۳۹۰)؛ "نظریه تفسیر متن"، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه .

ب - منابع انگلیسی

- Charles Stangor (2012) "Social Psychology Principles"
- Rajiv Jhangiani and Dr. Hammond Tarry (2014) "Principles of Social Psychology 1st International Edition"
- Dictionary of military and associated terms, 2005, compiled by Sayyad Shirazi training and research center

